

Fredens och motståndets kulturer – de fördömdas och de upproriskas. Om romer och revolutionärer

Kulturhuset Kajutan 2012-10-18

Irka Cederberg, socionom och journalist med Romernas historia och situation som specialområde

Björn Kumm, journalist och författare, med många böcker om länder som inte är de mest kända bland oss västerlänningar.

Björn Kumm (BK) inledde med att referera till föregående sammankomst med Fredsrörelsen på Orust den 11 oktober, då ämnet var "Vad lär oss kriget?" och konstaterandet som då gjordes, att vi lätt glömmet de erfarenheter som gjorts. BK påpekade också, att det är mycket lätt att glömma länderna utanför Europa och Amerika, länder som vi vet för lite om, eller som vi inte vill veta något om. En del av dessa finns behandlade i de memoarer som BK nyss utgivet ("Uppdrag Världen").

BK nämnde Uganda under Idi Amin, som BK gjorde en omtalad intervju med 1973. Det var verkligen inte helt ofarligt att möta Idi Amin. En tid innan intervjun hade två amerikaner mördats. Två ministrar, som deltog i intervjun, var uppenbart oroliga för sin säkerhet. Hela den indiska befolkningen hade av Idi Amin utvisats, en åtgärd som faktiskt var populär bland såväl indierna, som övrig befolkning. Indierna hade länge sökt om tillstånd att få flytta till England, men hade förvägrats detta, trots att man hade medborgarskap där. Nu när de tvingades ut ur Uganda kunde England inte längre vägra.

Haiti är ännu ett exempel på ett land, som vi har ringa kunskap om eller en snedvriden bild av på grund av propaganda. Haitis stolta historia av lyckosam frihetskamp i franska revolutionens anda mot slaveri och ekonomisk utsugning är föga känd, trots den uppmärksamhet landet fick i samband med

hjälpinsatserna under jordbävningkatastrofen 2010. Haiti fick då nästan halva sin befolkning utplånad.

Haiti är kanske mest känt för de ökända diktatorerna Papa Doc Duvalier och sonen Baby Doc. Ändå har landet, alltsedan det vann sin självständighet 1804 efter den första segerrika slavrevolten någonsin, inspirerat frihetssträvanden och antikoloniala rörelser världen över.

Sedan Duvalierregimen störtats i slutet av 1980-talet inleddes en ny hoppningivande utveckling, som främst kom att personifieras av den radikale prästen Jean-Bertrand Aristide. Både 1990 och 2000 valdes Aristide till landets president med överväldigande majoritet men båda gångerna blev han avsatt genom kupper. Första gången störtades han 1991 av militären och 2004 tvingades han bort av en fransk- amerikansk expeditionsstyrka. (Citat från recension av Peter Hallwards bok "Haiti", i vilken BK skrivit om Haitis historia).

Björn konstaterade att djupaste förtryck inte alltid leder till uppror. Irka, som strax ska berätta om romernas historia, påpekade att man blir offer och lever upp till den rollen, eller man revolterar. Av Thomas Hammarbergs rapport om EUs cirka 15 miljoner romer framgår att Tyskland slutit avtal med det självständiga Kosovo att utvisa romer dit. Detta pågår. I Kosovo placeras romerna i läger vid nedlagda blygruvor med smittad mark. Blyhalterna i barnens blod överträffar allt man tidigare känt till.

Det nedlåtande moraliserandet över offren för detta och liknande förtryck tar sig groteska former: TV-predikanten Pat Robertsson i USA förkunnade att jordbävningkatastrofen på Haiti var Guds straff och Fredspriset till EU närmar sig hånet av romerna som EU-staterna är i full färd med att förvisa.

Irka Cederberg (IC) har nyligen givit ut boken "Född fördömd. Romer – ett europeiskt dilemma". Det är en gedigen genomgång av romernas förhållande till det europeiska majoritetssamhället från 1000-talet till i dag. En från början till slut mycket nedslående historia. Sedan flera år syns också nya stormsvalor på himlen. Ett alltför länge ihjältiget problem sprider sig nu som en röta från land till land, och allt tyder på att Europa står inför en stor, gränsöverskridande minoritetskris. Framryckande extremister i allt fler

länder börjar ropa på en slutgiltig lösning, det rycker oroväckande i världsdelen känsliga folkmordsnerv.

Titeln på Irkas bok *Romer – ett europeiskt dilemma* – anspelar på Gunnar Myrdals *An American Dilemma* från 1944 där han beskriver de svartas situation i USA. Irka menar att det är dags att blottlägga den skandalösa behandling som romerna utsatts och fortfarande utsätts för i Europa.

Det finns fler likheter med USA. I Rumänien, där de flesta romer i Europa en gång levde, var de bokstavligen slavar fram till mitten av 1800-talet. Men i det individualistiska och rörliga Amerika fanns trots allt öppningar, i Östeuropa fastnade romerna efter frigivningen i en tröstlöst ond cirkel av kollektivt förakt och utstötning. Ofta tilläts de varken slå sig ner någonstans, gå i skola eller arbeta.

Björn berättar att hans far Evert Kumm på 1960-talet med kraft engagerade sig i romernas utsatta situation i Sverige. Han blev på ett sätt deras ombudsman. Evert var med att bilda Nordiska Zigenarsamfundet och blev dess förste ordförande.

Romernas ursprung är oklart, men enligt Irka Cederberg anser forskningen i dag att de härstammar från en indisk armé, som omkring år 1000 kom att isoleras i Anatolien i nuvarande Turkiet. Därifrån fördrevs de efter hand av turkarna och hamnade kring Svarta havet.

Efter folkvandringstiden har Europa, besatt av blod och jord, inte visat någon som helst misskund med folkgrupper, som inte ansetts ha bofast hemortsrätt, och förr eller senare har de själva fått skulden för sitt påtvingade tillstånd.

Även Sverige har, med allt från inreseförbud till tvångssteriliseringar, ett beklämmande förflutet i förhållande till romerna. Men det är den ännu rådande situationen i dagens Östeuropa som är tidens stora skamfläck. Romerna där hade stora förhoppningar på EU-medlemskapet, och inför de nya medlemsländernas inträde i unionen ställdes mycket riktigt krav och gavs löften: medborgarrätt, bostäder, utbildning.

Men inte mycket hände, och i den ekonomiska krisens spår har nu både fattigdom och förföljelser tilltagit. Följden är att allt fler romer försöker utnyttja sin nya rätt till fri rörlighet för att flytta till andra länder (Romerna, har författaren Günter Grass sagt, är de enda sanna européerna – de erkänner inga nationsgränser). Svaret har inte låtit vänta på sig: sedan många av dem sökt sig till Italien har rena pogromer flammat upp och Silvio Berlusconi lät både registrera och tvångsutvisa romer utan att EU ingrep.

I Helsingfors har man nyligen rivit en romsk bosättning. I Madrid rapporterades för bara en vecka sedan hur man inlett en evakuering av fyra stora romska områden i stadens utkanter.

Återigen: Vem blir revolutionär? Är det de förtryckta? Svaret är Nej. Bland romerna kan man inte hitta revolutionärer eller personer som klassificerats som terrorister.

IC framhöll dock Katarina Taikon som en sann upprorsmakare i klass med Martin Luther King, som då han mottog Nobels Fredspris hade ett möte med Katarina Taikon för att visa sin uppskattning av hennes kamp för romerna. Detta möte rönt stor uppmärksamhet.

Katarina Taikon är numera mest känd för sin självbiografiska serie barn- och ungdomsböcker "Katitzi". Dessa har blivit översatta så även romska barn kan läsa dem.

Katarina Taikons mest betydelsefulla verk för att förändra romernas situation var dock boken "Zigenerska" (1963). I denna beskrivs romernas förhållanden och behandling i Sverige. Romerna levde utanför samhället och var ständigt på resande fot. De bodde i tält, eldade i en plåtkamin för att hålla värmen under kalla nätter och fick enligt lagen inte stanna i samma kommun mer än i tre veckor. Ingen skolgång var möjlig på grund av detta kringflyttande. Under 2:a världskriget fick man inga ransoneringskort.

I boken krävde hon samma rättigheter för romerna som andra medborgare har. Boken slog ner som en bomb och många intresserade sig för frågan. Katarina Taikon lyckades engagera Tage Erlander och han gjorde stora

insatser för att normalisera förhållandena för romerna. Bl.a. fick man flytta in i vanliga lägenheter och därmed kunde skolgång arrangeras.

Mycket har hänt sedan 60-talet, men det var först år 2000 som romerna erkändes som en nationell minoritet. I dag ser situationen värre ut för romer i andra europeiska länder där exkluderingen lever kvar. I oktober i höst kunde dock en Pride-parad hållas i ett 20-tal städer i Europa.

Katarina Taikon dog 1995 efter många år i koma efter en hjärnskada.

En med romerna nära besläktad grupp är resandefolket. Det är en grupp som i äldre tid och till viss del även idag stod utanför det etablerade samhället. Fram till slutet av 1900-talet gick de även under benämningen tattare, en term som idag anses nedsättande och har starka kopplingar till rasbiologiskt grundad diskriminering. Resandefolket har skiftande bakgrund. I Sverige hade de en livssituation liknande romernas och flera har bevisligen släktskap med romerna, då de också i stor utsträckning använder dialekter av samma språk, romani. Resandefolket i Sverige uppskattas idag bestå av cirka 20 000 individer, men kan vara så många som 100 000, eftersom folkräkning baserad på etnicitet inte är tillåten i Sverige.

BK framhöll att romernas motstånd mot förtryck alltid har varit lamt. Han har en ny bok under arbete, som belyser motstånd och motståndsrörelser. Mau-Mau-
rörelsen i Kenya är ett exempel på en rörelse, som inte tystats ner utan medvetet beskrivs ur ett snedvridet kolonialt perspektiv.

Mau-Mau var en gerillarörelse i Kenya mellan 1952 och 1960. Mau-Maus främsta mål var att överta den kenyanska mark som koloniserats av de vita nybyggarna. Tiotusentals människor, varav 26 vita bosättare, dog i upproret, som visserligen slutade i brittisk militär seger, men ledde till Kenyas självständighet, då blodbadet blev avgörande för att vända opinionen i Europa. Mau-Mau-rörelsens ledare, Jomo Kenyatta blev det självständiga landets förste premiärminister och sedermera president.

IC framhöll att intresset för romerna ökade efter 2:a världskriget, på grund av att romerna då behandlats på samma sätt som judarna.

När nazisterna kom till makten vidtog de nya åtgärder mot romer. Från juli 1933 blev deras barn steriliserade, så att de aldrig skulle kunna skaffa barn. Enligt nazisterna var romer "födda till brottslingar". I det nazistiska registreringssystemet hamnade de i kategorin "antisociala" tillsammans med prostituerade, tiggare, alkoholister och hemlösa.

1936 hölls de olympiska spelen i Berlin. Precis innan spelen började samlades alla romer kring Berlin ihop och sattes i koncentrationsläger. Nazisterna ansåg att "zigenare" inte hörde hemma i det tyska samhället. Under de följande åren fängslades även romer i andra tyska städer.

I november 1941 gasades 1000 tyska och österrikiska romer till döds i förintelselägret Chelmno i Polen. Det var åtta månader innan massgasningarna av judar började. I Auschwitz mördades 20.943 romer. Nazistiska vetenskapsmän utsatte ofta romer för medicinska experiment i förintelslägren. Det beräknas att nazisterna mördade mellan 500 000 och en miljon romer.

IC läste ett gripande avsnitt ur den romska motsvarigheten till Anne Franks dagbok (Farväl Sidonie).

Att vara rom gäller i dagens läge inte som asylskäl. Dock har Kanada haft en liberalare politik. I Ungern sätts romska barn i separata skolor. Under kommunisttiden var rasism förbjuden. Rasism ansågs enbart förekomma i USA och Sydafrika.

Björn Kumms far, Evert Kumm, engagerade sig i många förtryckta gruppers förhållanden. Björn säger att han fick sin syn på maktförhållandena i världen via modersmjölken. Förutom att starta Nordiska Zigenar-samfundet, var han engagerad i Korea-frågan, en konflikt vars beskrivning färgats av USA:s syn och som därmed blivit synnerligen snedvriden.

Föredraget belyser tydligt, att det inte finns några enkla svar på frågan, vilka faktorer som skapar revolutionärer. Inte heller finns entydiga svar på frågan hur en väpnad revolution kan skapa ett fredligt samhälle. Idéhistorikern Amanda Peralta deltog som befäl i den argentinska gerillan på 1970-talet. Hon insåg att en väpnad befrielseörelse efterhand riskerar att utvecklas till

en kopia av den förtryckande makt som bekämpas. Det finns många exempel på att ickevåldsuppror ger fredligare resultat. I sin nästa bok, om motståndsrörelser, kommer Björn att behandla detta.

På frågan om vad som hindrar romer från att göra ett samfällt uppror anfördes att deras sextiototal dialekter som närmar sig skilda språk försvårar kommunikationen mellan de olika ländernas romer. De är spridda över kontinenter och det är svårt att finna en enande kraft med möjlighet att agera överallt.

Utbildning är nyckeln menar Irka: utbildning av hela folket och av romerna.

Vid anteckningarna

Bo Edvinson